

היום נלמד בעזרת ה':

בכורות דף מא

משנה: על אלו מומין שוחטין את הבכור, ופסולי המוקדשין נפדין עליהן: המשנה מסכמת. על כל המומים שמנינו עד עתה במשניות הקודמות, שוחטים את הבכור. ואם זה קרבן שיש בו את אחד המומים הללו, פודים אותו.

גמרא: קושיא: הא תו למה לי? הא תנא ליה רישא 'על אלו מומין שוחטין את הבכור': מדוע צריכה המשנה לומר זאת פעם נוספת? והרי היא כבר אמרה את המשפט הזה לעיל בתחילת הפרק! תירוץ: סיפא איצטריכא, פסולי המוקדשין נפדין עליהן: המשנה הוצרכה לומר זאת בשביל ללמד שפסולי המוקדשין נפדים על המומים הללו. קושיא: הא נמי פשיטא! מישחט שחטין מיפרק מיבעיא? גם זה פשיטא, כי אם מותר לשחוט קרבן בכור על מומים אלו, וכי צריך לומר שמותר לפדות קרבן עליהם?

תשובה: אלא איידי דתנא שלשה וכו': בגלל שלמעלה אמרה המשנה שאילא הוסיף שלושה מומים, וחכמים אמרו לו 'לא שמענו על מומים אחרים אלא שמענו רק את אלו'. והמשנה הוסיפה מומים שנאמרו בדעת יחיד, כגון רבי חנינא בן אנטיגוס ורבי חנינא בן גמליאל. והיה מקום לחשוב שחכמים חולקים על המומים הללו, ולכן סתמה המשנה בסוף וסיכמה שעל המומים הללו שוחטים את הבכור ופודים את פסולי המוקדשין.

משנה: ואלו שאין שוחטין עליהן, לא במקדש ולא במדינה: עכשיו המשנה מונה רשימה הפוכה. מומים שלא שוחטים את הבכור עליהם.

חזוור. והמים שאין קבועין: 'חזוור' = טיפות לבנות בעין. ו'המים' = מים שנוטפים מהעין. למעלה למדנו שאם מומים אלו קבועים, שוחטים עליהם את הבכור. עכשיו המשנה אומרת שאם הם לא קבועים לא שוחטים.

וחוטין הפנימיות שנפגמו, אבל לא שנעקרו: למעלה למדנו שאם החניכיים הפנימיות נעקרו זהו מום, עכשיו המשנה אומרת שאם הם רק נפגמו זה לא מום.

ובעל גרב, ובעל יבלת, ובעל חזזית: גרב וחזזית הם שני סוגים של שחין. יבלת = נמצאת בלבן שבעין, שאין בה עצם ויש בה שיער. **זקן, וחולה, ומזוהם** (= גופו מסריח). **ושנעבדה בו עבירה:** שנרבע על ידי אדם. **ושהמית אדם:** ואנו יודעים זאת רק על פי עד אחד או על פי עדות הבעלים. (כי אם היו שני עדים היו סוקלים אותו והוא היה אסור בהנאה).

וטומטום: 'טומטום' ערוותו מכוסה והוא ספק זכר ספק נקבה. ולכן אי אפשר לשחוט אותו במקדש, שמא הוא נקבה והוא לא בכור. אך גם אי אפשר לשחוט אותו 'במדינה' כלומר מחוץ לבית המקדש, שמא הוא זכר, ומכיון שהוא בכור תמים צריך להקריבו.

ואנדרוגינוס: ל'אנדורגינוס' יש את שני איברי המין. לדעת ת"ק הוא ספק זכר ספק נקבה. ולכן אי אפשר לשחוט אותו לא במקדש ולא במדינה כנ"ל. לדעת רבי ישמעאל מותר לשחוט אותו במדינה. כי אפילו אם הוא זכר, הרי יש לו גם איבר נקבות ואין לך מום גדול מזה! ואם כן הוא בכור בעל מום. אמנם הוא אסור בגיזה ועבודה. (ואמנם על הצד שהוא נקבה הוא מותר גם בגיזה ועבודה, אך אנו אוסרים את הגיזה ועבודה על הצד שהוא זכר). לדעת חכמים אנדרוגינוס אינו ספק זכר או נקבה, אלא הוא מין בעל חי חדש. ולכן הוא כלל לא בכור, אלא דינו כבהמת חולין המותרת בגיזה ועבודה.

נמרא: וגרב לא? והכתיב גרב באורייתא! האם 'גרב' זה לא מום? והרי התורה כותבת אותו ברשימת המומים שמתירים לשחוט את הככור, ככותב בפסוק **"עֲוֹרֹת או שָׁבוֹר או חָרוֹץ או יִבְלֹת או גָּרֵב או יִלְפֹת"**! וכן קשה האם חזזית אינה מתירה? והרי גם היא כתובה שם בפסוק, כי זו "ילפת". ותניא בבבלייתא 'גרב' זה שחין קשה כחרס. "ילפת" זו 'חזזית המצרית' והוא השחין שהביא ה' על מצריים. ואמר ריש לקיש למה נקרא שמה "ילפת"? כי היא מלפפת אותו ולא עוזבת אותו עד יום המיתה שלו.

בשלמא חזזית אחזזית: אמנם הסתירה מחזזית על חזזית אינה קושיא. כי ניתן לתרץ שהפסוק מדבר על חזזית המצרית שהיא אכן מום קבוע, ואילו המשנה

מדברת בחזזית בעלמא שהיא אינה מום קבוע. אבל הסתירה מגרב על גרב נשארת קושיא!

תירוץ: גרב אגרב נמי לא קשיא, הא בלח הא ביבש, לח איתסי יבש לא מיתסי: גם זה לא קושיא. כי יש הבדל בין גרב לח לגרב יבש. המשנה מדברת על גרב לח שהוא מתרפא, ואילו הפסוק מדבר על גרב יבש שאינו מתרפא. קושיא: **ולח מיתסי? והכתיב יכנה ה' וכו':** האם גרב לח מתרפא? והרי כתוב בקללות "יִכְנֶה ה' בְּשָׁחִין מְצֹרִים וּבְטָחָרִים וּבְגָרֵב וּבְחָרֶס אֲשֶׁר לֹא תוּכַל לְהִרְפָּא" הפסוק כותב גם את גרב וגם את חרס, ואם כן בהכרח שגרב הוא שחין לח, משום שהרי כבר כתוב את 'חרס' שהוא שחין יבש. ועל שניהם כתוב שאי אפשר להתרפאות מהמחלות הללו. מוכח שגם לגרב לח אין רפואה!

תשובה: אלא תלתא הוו: אלא יש שלושה סוגים של גרב. הפסוק המדבר על מומים בבכור, מדבר על גרב שהוא יבש בין מבפנים ובין מבחוץ, שאין לו רפואה. משנתנו מדברת על גרב לח מבחוץ ומבפנים שיש לו רפואה. ואילו הפסוק בקללות המדבר על השחין שהביא ה' על מצריים, יבש מבפנים ולח מבחוץ, וגם לו אין רפואה. והראייה שזהו השחין שהיה במצריים, כי נאמר במכת שחין "ויהי שחין אבעבועות פורח באדם ובבהמה". "אבעבועות" זה לשון נביעה דהיינו שחין לח. 'פורח' הכוונה שהוא נראה מבחוץ. הפסוק אומר שהשחין היה לח רק מבחוץ אבל מבפנים הוא היה יבש.

*

למדנו במשנה - והזקן והחולה והמזוהם:

מנהגי מילי? מניין לנו שלא שוחטים אותם בבית המקדש לקרבן? והתשובה - שלוש פעמים נאמר "מן" בפסוק "ואם **מן** הצאן קורבנו **מן** הכשבים או **מן** העזים". וכל אחד מהם ממעט דבר אחד. זקן, חולה, ומזוהם.

וצריכי: וצריך לכתוב את שלושת המיעוטים ואי אפשר ללמוד אחד מהשני. כי אם הקב"ה היה כותב בתורה רק למעט זקן, היינו חושבים שהוא פסול להקרבה כי הוא לא יכול לחזור ולהיות בריא, אבל חולה שיכול לחזור ולהבריא כשר להקרבה. ולכן צריך לכתוב שגם חולה פסול. > ואם היה כתוב רק בחולה שהוא פסול, היינו

חושבים בגלל שאין זו הדרך הרגילה של בהמה להיות חולה, אבל זקן יהיה כשר כי זו הדרך הנורמלית של בהמה. > ואם היה כתוב את שני המיעוטים הללו, היינו חושבים שדוקא זקן וחולה פסולים כי הם כחושים, אבל מזוהם שהוא אינו כחוש כשר. קמ"ל שגם מזוהם פסול. > ואם היה כתוב מיעוט רק במזוהם, היינו חושבים שדוקא הוא פסול כי הוא מאוס, אבל חולה וזקן שאינם מאוסים כשרים, קמ"ל שגם הם פסולים.

*

למדנו במשנה - ושנעבדה בו עבירה וכו':

מנא הני מילי? מניין שהוא פסול לקרבן?

דתנו רבנן: "מן הבהמה" להוציא רובע ונרבע. "מן הבקר" להוציא את 'הנעבד' = שעשו אותו ע"ז. "מן הצאן" להוציא את המוקצה = שהפרישו אותו לצורך ע"ז. "ומן הצאן" (האות ו' המיותרת) להוציא את הנוגח = שנגח והרג אדם. קושיא: הני בני קטלא נינהו: הרי רובע ונרבע ונוגח חייבים מיתה, ומדוע צריך מקור שהן פסולים להקרבה? תירוץ: על פי עד אחד או על פי הבעלים: מדובר שאין לנו שני עדים על הדבר, אלא רק עד אחד או עדות מפי הבעלים. בכזה מקרה לא הורגים את הבהמה, אמנם הפסוק מלמד שלא מקריבים אותה.

*

למדנו במשנה שבכור טומטום אינו נשחט לא במקדש ולא במדינה. וכן בכור אנדרוגינוס לדעת ת"ק אינו נשחט לא במקדש ולא במדינה.

קושיא: בשלמא טומטום וכו': אמנם מובן מדוע טומטום לא נשחט כלל, בגלל שהוא ספק זכר ספק נקבה, כפי שביארנו במשנה. אבל לא מובן מדוע אנדרוגינוס לא נשחט כלל? אמנם מובן מדוע הוא לא נשחט במקדש, כי אנו חוששים שהוא נקבה והוא פסול לבכור. אבל מדוע הוא לא נשחט במדינה? הרי גם אם הוא זכר, מכיון שיש לו גם איבר נקבות, זה חריץ בגוף וזהו מום הנקרא 'חרוץ' הכתוב בפסוק של מומי הבכור. וממילא מותר לשוחטו במדינה.

אבי' מתרץ: נאמר בפסוק שם "או חרוץ או שבור", והסמיכות שלהם זה לזה, מלמדת שחרוץ דומה לשבור. דהיינו כמו ש'שבור' הוא בעצם, אף 'חרוץ' הוא בעצם. אבל איבר הנקבות הוא חרוץ בבשר ולא בעצם, ולכן הוא לא מום.

רבא מתרץ: גם בלי הסמיכות בפסוק בין שבור לחרוץ, אי אפשר לומר ש'חרוץ' במקום בשר הוא מום. כי אם זה מום, קשה על הפסוק. שהרי בפסוק של המומים בככור כתוב גם חרוץ וגם גרב ("או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת"). והרי הבריייתא אמרה למעלה שגרב זהו 'נגע' שחין יבש כחרס, ואם כן הוא עושה חרוץ בבשר. כי אם הוא 'נגע', הרי נאמר בנגעים "ומראהו עמוק מן העור" והכוונה שהנגע נראה עמוק כמו מראה חמה העמוקה מן הצל. מוכח שהנגע חרוץ את הבשר.

ואם כן היה מספיק לכתוב רק 'חרוץ' ולא היה צריך לכתוב גם 'גרב', כי היינו כבר יודעים זאת לבד. משום שאם חרוץ שהוא לא מאוס הוא מום, כל שכן גרב שהוא גם חרוץ וגם מאוס הוא מום!

אלא בהכרח שחרוץ הוא רק בעצם, אבל בבשר אין זה מום, ולכן הוצרכה התורה לומר שגם 'גרב' הוא מום למרות שהוא בבשר.

הגמרא ממשיכה לבאר את דעת רבי ישמעאל, החולק על ת"ק, וסובר שאיבר הנקבות באנדרוגינוס הוא מום של 'חרוץ':

(רבי ישמעאל אומר אין לך מום גדול מזה):

כאבי' לא אמר וכו': הוא לא מסכים עם דברי אביי, משום שאנו לא דורשים את הסמיכות בין חרוץ לשבור. והוא לא מסכים עם רבא, כי יתכן ודוקא ב'גרב' שהחרוץ שבו לא ניכר כל כך, אי אפשר ללמוד אותו 'מחרוץ' (ולכן היה צריך לכתוב 'גרב' במפורש). אבל איבר נקבות שהוא חרוץ ניכר הוא כן מום, בגלל שהוא נכלל בפסוק "כל מום רע" (הכתוב במקום אחר).

בעי רבא: מה טעמו של רבי ישמעאל (= המתיר לשחוט בכור אנדרוגינוס בחוץ לפי ש'אין לך מום גדול מזה')? האם פשוט לו שאנדרוגינוס הוא זכר, וא"כ הוא בכור, אלא שזהו מום ולכן שוחטים אותו בחוץ. או שהוא מסתפק האם אנדרוגינוס הוא זכר או נקבה, ומה שהוא אמר 'אין לך מום גדול מזה' כוונתו שגם על הצד שהוא זכר והוא בכור, הרי יש לו מום ולכן שוחטים אותו בחוץ.

שאלה: למאי נפקא מינה? לאיזה עניין יש הבדל בין הצדדים?

תשובה: למילקא עליה משום גיזה ועבודה: אם הוא זכר, הרי שאם גזז אותו או שעבד בו חייב מלקות, לפי שגם בכור בעל מום אסור בגיזה ועבודה, אבל אם הוא ספק זכר, לא מלקים אותו מספק.

אי נמי למיתבה לכהן: אפשרות נוספת - אם הוא בכור צריך לתת אותו לכהן, והכהן אוכל אותו (מחמת המום של אנדרוגינוס), ואם הוא ספק, הישראל אוכל אותו כדין ספק בכור הנאכל במומו לבעלים, ואינו נותנו לכהן משום שהמוציא מחברו עליו הראיה.

נמצא שיש לנו ספק מה טעמו של רבי ישמעאל, הגמ' מנסה לפשוט את הספק:

ת"ש, ר' אילעאי אומר משום ר' ישמעאל, אנדרוגינוס בכור הוא, ומומו עמו: משמע שפשוט לרבי ישמעאל שאנדרוגינוס הוא זכר, וא"כ הוא בכור עם מום.

דחייה: ודילמא אם תימצא לומר קאמר: אולי כוונתו שגם אם הוא זכר ובכור, הרי מומו עימו.

הגמ' מנסה לפשוט את הספק מבריייתא אחרת:

ת"ש: למדנו בבריייתא - נאמר בתורה "אם עלה קרְבְּנו מן הַבָּקָר **זָכָר** תָּמִים יִקְרִיבנו", ומכאן שרק זכר כשר לקרבן עולה ולא נקבה. **כשהוא אומר למטה (= בהמשך) לגבי עולת צאן "ואם מן הצאן קרְבְּנו מן הכְּשָׁבִים או מן הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יִקְרִיבנו"** שלכאורה הוא פסוק שלא נצרך, שהרי כבר מיעטנו נקבה שאינה כשרה לעולה, ומדוע זה נכתב? אלא זה נכתב כדי להוציא טומטום ואנדרוגינוס שפסולים לעולה. ע"כ הבריייתא.

מני? כדעת מי הבריייתא?

אילימא ת"ק, ספיקא הוא ואתי קרא למעוטי ספיקא?! אי אפשר לומר שהיא כדעת תנא קמא של משנתנו, שהרי הוא אמר שאנדרוגינוס הם ספק, ולא יתכן שהפסוק בא להוציא את הספק, שהרי אין ספק בשמיים (אלא שאנחנו לא יודעים האם אנדרוגינוס הוא זכר או נקבה), אלא בהכרח שהבריייתא סוברת שאנדרוגינוס הוא בריה בפני עצמה, והפסוק ממעט אותו מהקרבה.

אלא רבנן בתראי, מחד קרא נפקי, דהא גבי בכור חד זכר הוא דכתיב, קא מעטי כולה מינייהו: ואם תרצה לומר שהיא כדעת חכמים שהובאו בסוף המשנה, שפשוט להם שאנדרוגינוס אינו בכור, שהרי הם אמרו שהוא נגזז ונעבד, ותאמר שהם סברו שהוא בריה בפני עצמה ולכן הפסוק ממעט אותו, זה אי אפשר לומר! שא"כ מדוע התורה כתבה פעמיים "זכר" לגבי קרבן עולה? והרי אפשר לכתוב "זכר" רק פעם אחת ולמעט מהקרבה גם טומטום וגם אנדרוגינוס וגם נקבה, כפי שלגבי בכור נאמר רק פעם אחת "זכר" ומיעטנו את שלושתם.

אלא פשיטא ר' ישמעאל: אלא פשוט שהברייתא כדעת רבי ישמעאל הסובר שאנדרוגינוס הוא בעל מום.

ואי אמרת בשלמא רבי ישמעאל מיפשט פשיטא ליה, היינו דאיצטריך קרא למעוטי: כעת, אם תאמר שפשוט לרבי ישמעאל שאנדרוגינוס הוא זכר, הרי שמובן שהפסוק צריך למעט אותו מהקרבה, שלולא הפסוק היינו חושבים שכיון שהוא זכר הרי הוא כשר לעולה, ולכן בא הפסוק "זכר" למעט אותו מהקרבה.

אלא אי אמרת מספקא ליה, אצטריך קרא למעוטי ספיקא? אבל אם תאמר שרבי ישמעאל מסופק האם הוא זכר או נקבה, וכי הפסוק צריך למעט ספק? והרי אין ספק בשמיים!

ומכאן הוכחה שפשוט לרבי ישמעאל שאנדרוגינוס הוא זכר, אלא שיש בו מום.

דחייה: לעולם רבנן בתראי, וגבי בכור תרתי קראי כתיב, הזכר והזכרים: באמת הברייתא כדעת חכמים שהובאו בסוף המשנה, שפשוט להם שאנדרוגינוס אינו בכור, ומה שהקשינו שא"כ מדוע התורה כתבה פעמיים "זכר" לגבי קרבן עולה? והרי אפשר לכתוב "זכר" רק פעם אחת ולמעט מהקרבה גם טומטום וגם אנדרוגינוס וגם נקבה, כפי שלגבי בכור נאמר רק פעם אחת "זכר" ומיעטנו את שלושתם, זו אינה קושיא, לפי שגם לגבי בכור נאמרו שני פסוקים - 1. "כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יוֹלֵד בְּבִקְרָךְ וּבְצִאֲנָךְ הַזָּכָר תִּקְדִּישׁ לַה'". 2. "וְכָל פֶּטֶר שֶׁגֵּר בְּהֶמָּה אֲשֶׁר יִהְיֶה לָּךְ הַזָּכָרִים לַה'", ורק בגלל שנאמרו שני פסוקים לכן מיעטנו טומטום ואנדרוגינוס, ולכן גם לגבי עולה נאמר פעמיים "זכר" כדי למעט טומטום ואנדרוגינוס.

למדנו במשנה - וחכמים אומרים אינו בכור אלא נגזז ונעבד:

אמר רב חסדא: מה שחכמים בסוף המשנה חולקים ואומרים שנגזז ונעבד, זה רק לגבי אנדרוגינוס, אבל טומטום כולם מודים שהוא ספק זכר או נקבה, והוא קדוש מספק ואסור בגיזה ועבודה, ואינו נשחט לא במקדש ולא בחוץ.

מי שאומר 'ערך פלוני עלי', חייב להביא להקדש סכום קצוב כפי הגיל והמין של אותו אדם כאמור בספר ויקרא.

קושיא: **אמר ליה רבא:** אם הוא ספק, מדוע אי אפשר להעריך אותו? והרי או שהוא איש או שהוא אשה, וא"כ שיביא מספק את הערך הגבוה, ומדוע למדנו בכרייתא שאי אפשר להעריך טומטום ואנדרוגינוס, שנאמר "וְהָיָה עֲרֶכְךָ הַזָּכָר" ולא טומטום ואנדרוגינוס.

תירוץ: **סמי מינן טומטום:** תמחק מהכרייתא את המילה 'טומטום', לפי שבאמת אפשר להעריך טומטום, ויביא מספק את הערך הגבוה.